

REVIEW: ZOLTÁN ROSTÁS, ED. CONDAMNARE, MARGINALIZARE ȘI SUPRAVIETUIRE ÎN REGIMUL COMUNIST. ȘCOALA GUSTIANĂ DUPĂ 23 AUGUST 1944

Gabriela Cătălina DANCIU

Universitatea din București, Facultatea de Jurnalism și Științele Comunicării
University of Bucharest, Faculty of Journalism and Mass Communication
Personal e-mail: danciug21@gmail.com

REVIEW: ZOLTÁN ROSTÁS, ED. CONDAMNARE, MARGINALIZARE ȘI SUPRAVIETUIRE
ÎN REGIMUL COMUNIST. ȘCOALA GUSTIANĂ DUPĂ 23 AUGUST 1944

Abstract: The recent publication of the volume *Condamnare, marginalizare și supraviețuire în regimul comunist. Școala gustiană după 23 august 1944* [Condemnation, marginalization, and survival in the communist regime. The Gustian School after August 23, 1944], surprises the reader from the first moment. The volume is a necessary, inspired, provocative reading, a valuable contribution in the process of rediscovery and reinvention of the Gustian school, in the slump of the communist regime.

Keywords: Bucharest Sociological School, Dimitrie Gusti, communist regime, Central and Eastern Europe, survival strategies, Mircea Vulcănescu, Henri H. Stahl, Anton Golopenția.

Citation suggestion: Danciu, Gabriela Cătălina. „REVIEW: Zoltán Rostás, ed. *Condamnare, marginalizare și supraviețuire în regimul comunist. Școala gustiană după 23 august 1944*”. *Transilvania*, no. 1-2 (2022): 132-137.
<https://doi.org/10.51391/trva.2022.01-02.18>.

Apariția în condiții excelente, la Editura Cartier din Chișinău, a volumului *Condamnare, marginalizare și supraviețuire în regimul comunist. Școala gustiană după 23 martie 1944*¹, sub coordonarea profesorului Zoltán Rostás, constituie o contribuție notabilă la studierea contextului care a dus la desființarea Școlii sociologice de la București. În literatura științifică, analiza perioadei de după 23 august 1944 este lacunară. Însă acest volum combină date și aspecte care privesc mai multe domenii, sub o ingenioasă umbrelă atotcuprinzătoare, care se intitulează sugestiv: „supraviețuire”. Este vorba despre supraviețuirea școlii gustiene, a membrilor ei, a proiectelor și a acțiunilor acestora după terminarea războiului, în procesul sinuos al instaurării treptate a regimului comunist. Coordonatorul cărții (Zoltán Rostás) și cei 13 autori (Ionuț Butoi, Corina Doboș, Sanda Golopenția, Alina Juravle, Svetla Koleva, Eva Laiferová, Irina Nastasă-Matei, Bogdan Popa, Dragoș Sdrobiș, Marek Skovajsa, Vera Szabari, Levente Székedi, Balázs Telegdy) ne creează cadrul prin care

putem desluși în ce context s-a desființat Școala sociologică de la București (și unele sociologii est-europene), ce anume a supraviețuit, cum au fost afectați unii membri ai școlii Gusti și în ce măsură au reușit să promoveze planurile și acțiunile lor.

Potrivit cuvântului de început, volumul se structurează în trei părți. Prima parte este dedicată unor nume sonore ale școlii, precum Dimitrie Gusti, Anton Golopenția, Mircea Vulcănescu, Henri H. Stahl, Traian Herseni, a căror viață și carieră, la intersecția cu regimul comunist, au fost afectate ireversibil. A doua parte creionează soarta sociologiei în câteva țări din Europa Centrală și de Est (Cehia, Slovacia, Ungaria, Bulgaria) și prezintă influența sociologiei lui Gusti în unele dintre aceste țări. Iar cea de-a treia parte reprezintă un studiu privind aplecarea către recuperarea sociologiei monografiste din perioada 1969–1970 prin intermediul sociologiei sportului.

Primul studiu îi aparține lui Zoltán Rostás și se intitulează „Dimitrie Gusti și școala sa după 23 august 1944”. Profesorului Rostás începe analiza școlii gustiene cu momente importante,

care au precedat anul 1944, anume dezbaterile interne privind apariția alternativei monografiei sumare a lui Anton Golopenția față de cea exhaustivă a lui Dimitrie Gusti, iar, pe de altă parte, suspendarea legii de înființarea a Serviciului Social de regele Carol al II-lea, acțiune produsă ca urmare a mobilizării cauzate de război (octombrie 1939). La începutul anului 1944, Gusti preia conducerea Academiei Române, poziție care îi conferă posibilitatea reluării unor idei mai vechi de continuare a activității sociologice. Cea mai cunoscută idee a fost înființarea Consiliului Național al Cercetării Științifice, un proiect care a avansat lent și nu a fost subvenționat de Guvernul Groza. Profesorul Gusti avea, ca și în perioada guvernului Antonescu, o atitudine rezervată față de viața politică. „Dacă, totuși, proiectul mergea înainte, atunci acest lucru se datora politicii echilibrate a lui Gusti. Fără să se implice în politica niciunui partid, profesorul se implica în activitatea asociațiilor de prietenie cu URSS și cu SUA” (p. 24).

Studiul profesorului Rostás subliniază însă anumite concesii explicabile pe care le-a făcut Gusti: „Gusti republica inventarul cercetărilor monografice interbelice întocmit de Lucia Apolzan. Evident, cu alt titlu, cu o nouă prefață și cu eliminarea capitolelor privind Basarabia și Bucovina de Nord, reocupate de URSS, și a Cadrilaterului, cedat în 1940 Bulgariei. Tot așa, scoate o nouă ediție a operei sale fundamentale, *Sociologia militans*, cu adăugiri și eliminări (importante în momentul respectiv, dar nesemnificative pentru concepția sa) din textele vechi” (pp. 24–25). Studiul prezintă și o parte a activității lui Gusti în afara granițelor țării, evident, tot pentru oferirea unei protecții pentru sociologia românească. În Franța, la Academia de Științe Morale și Politice, susține o comunicare despre lansarea unui proiect de cunoaștere a fiecărei națiuni („Știința națiunilor”). Proiectul este prezentat de Gusti la New York, în cadrul reuniunilor unor comisii ale ONU, unde primește cuvinte de laudă dar și de scepticism. Întâlnirea cu Robert Morrison MacIver „a fost de bun augur” (p. 26), deoarece, în urma ei, s-a înființat Institutul Social al Națiunilor din New York, al cărui președinte a devenit MacIver, iar vicepreședinți au fost numiți Boris Mirkine-Guetzévitch și Dimitrie Gusti.

Întorcându-se în țară, Gusti prezintă rezultatele sale într-o amplă comunicare, însă nici lumea politică și nici parte a lumii științifice din România nu sunt entuziasmate de valoarea proiectului internațional gândit de Dimitrie Gusti. Prin obligarea de a se pensiona începând cu 1 septembrie 1947 începe marginalizarea *de facto* a lui Gusti și a școlii pe care o conduce. Au urmat măsuri administrative represive, arestări, suspendarea unor publicații, desființarea catedrei de sociologie, încetarea activității Fundației Culturale „Regele Mihai I”.

În ciuda acestor lucruri, Gusti încearcă, prin comunicări academice, să ducă mai departe stindardul sociologiei și proiectele sale de-o viață. O parte a lucrărilor sale sunt interzise, sociologia dispare ca disciplină, Academia Română se transformă în Academia Republicii Populare Române, Gusti nemaifiind păstrat printre membrii săi. I s-a retras pensia și a fost izgonit din locuința sa. Este de menționat că, „după 1948,

soarta școlii gustiene s-a înrăutățit și mai mult. După reținerea lui Mircea Vulcănescu, a venit rândul lui Victor Rădulescu-Pogoneanu, Anton Golopenția, Traian Herseni, Ernest Bernea, Octavian Neamțu, Harry Brauner, Lena Constante, George Reteganu. Dintre ei, primii trei au muri în detenție. Ceilalți au ispășit pedepse de diferite durate, dar majoritatea au fost reabilitați abia în anii '60” (p. 33).

„Mircea Vulcănescu după 23 august: o dare de seamă”, studiul lui Ionuț Butoi, are ca obiectiv declarat descoperirea „strategiei de supraviețuire și de adaptare a lui Vulcănescu la schimbările dramatice din țară și din viața personală” (p. 37). Articolul scris de Butoi zugrăvește o „iminentă incertitudine”, într-un comunism de tranziție, care străbate dincolo de granițele României, arătând faptul că ceea ce s-a întâmplat în România nu era departe de ceea ce se întâmpla peste tot în Europa, cu diferențe majore între Est și Vest. Epurările din Est și „exterminarea forțelor politice și sociale necomuniste” (p. 41) erau vădit politice, mergându-se până la ascunderea probelor necesare, fapt clamat de Lucrețiu Pătrășcanu, ministru al justiției și promotor al legii 312/1945 pentru pedepsirea criminalilor de război, el însuși condamnat și executat sub acuzația protejării „bandiților” sau „criminalilor de război” (p. 50).

În acest context eminent nefast, se înscrie prima arestare a lui Mircea Vulcănescu, alături de alți demnitari ai guvernului. La Arsenal, Vulcănescu gândește o strategie de apărare, pornind de la clasificarea acuzațiilor în economiști, militari, intelectuali și cei cu legile rasiale (p. 52), el văzându-se în categoria economiștilor. Potrivit apărării formulate, atribuțiile exercitate de Mircea Vulcănescu în cadrul ministeriatelor în care a funcționat, au fost de „sfătuitor”, „informator”, „pregătitor” al „măsurilor și politicii financiare, de supraveghere a cheltuielilor administrației și de întreținere a armatei, precum și de participant la negocierile delegațiilor economice ale guvernului” (pp. 54–55). Era limpede că rolul lui a fost acela de tehnician, fiind lipsit de răspunderea semnării unor acte cu valoare legislativă.

Deși dosarul a fost clasat, Vulcănescu a fost din nou arestat pentru a fi trimis în judecată, autorul studiului inducând ideea că această înșiruire a perioadelor de arest, fără ordin judecătoresc, la scurt timp de la clasarea primului dosar, ar putea avea la bază anumite influențe extrajudiciare. Vulcănescu este nevoit să-și pregătească din nou o strategie de apărare, într-un așa-zis proces al „miniștrilor” antonescieni, deși majoritatea erau subsecretari de stat. Strategia sa era aceea de a dovedi, prin martorii solicitați, Dumitru (Mitu) Georgescu, Henri H. Stahl, Dimitrie Gusti (care vine din proprie inițiativă) și alții, că și-a adus contribuția în calitate de finanțist. Este de menționat analiza în cele mai mici amănunte a depozitiilor, rechizitoriilor, pledoariile avocaților apărării, notițelor din jurnalul Mărgăritei Vulcănescu, fapt ce consfințește o interpretare clară și veridică a proceselor instrumentate lui Mircea Vulcănescu. Sunt subliniate elementele care dovedesc faptul că procesul a fost unul rău-voitor, politic, fără probe.

Mai reținem din acest studiu și modalitatea în care Vulcănescu a încercat să-și continue preocupările sale

intelectuale, după 23 august, pe parcursul celor aproape doi ani de libertate, schițând planul unei teze de doctorat, „Problemele economiei românești după al doilea război mondial”, elaborând studii despre Karl Marx și economie, ajutând la editarea jurnalului lui Francisc Rainer, traducând în română poeme de Reiner Maria Rilke. Finalul studiului despre Mircea Vulcănescu ne aduce în atenție modul în care a reintrat în circuitul cultural. În același timp, autorul promovează o explicație privind distanța dintre Vulcănescu și Mișcarea Legionară, precum și explicații cu privire la rolul și statutul lui în cultura națională și în memoria publică, în disonanță cu unele abordări minimaliste și controversate bazate pe un fals istoric.

Cel de-al treilea studiu îi aparține Alinei Juravle, care, cercetând manualul de sociologie al lui Henri H. Stahl și Șerban Voinea (1947), abordează problema cunoașterii ca mijloc de acțiune și supraviețuire. „Am putea bănuși și contura existența unor elemente ce țin de o strategie de supraviețuire în spatele ideilor publicate aici?” (p. 97). Iată o întrebare la care autoarea caută un răspuns prin analiza conținutului manualului de sociologie *Introducere în sociologie*, comparând textele din prima editare (1945), cea de-a doua (1946) și ultima, din 1947. „O diferență esențială între aceste ediții ar fi, astfel, un mai pronunțat, extins și fățiș exprimat punct de vedere marxist al celei din 1947” (p. 98).

Analiza conținutului edițiilor acestui manual relevă folosirea unor metode și mijloace (este subliniat inclusiv limbajul dublu) prin care autorii doresc re poziționarea sociologiei și a sociologilor într-un mod avantajos față de cei care controlează societatea și dețin puterea politică. De pildă, „în perioada războiului, în 1942, Stahl își afirmă public poziția în raport cu o chestiune ce ține de politica de dezvoltare a spațiului rural românesc – problema cooperăției și a înființării obștilor agricole – și se situează pe o poziție puternic antisovietică în ceea ce o privește” (p. 109), pentru ca, cinci ani mai târziu, să susțină rezultatele regimului sovietic. Publicarea manualului în luna mai 1947 a oferit, pentru scurt timp, încredere autorilor că-și vor găsi un loc printre intelectualii vremii, pentru ca, în toamna aceluiași an, Paul Cornea să critice acid tot ceea ce se putea construi în paginile manualului. Sociologia nu mai avea valoare în afara materialismului istoric, sociologia monografică a lui Gusti era lipsită de validitate, o serie de norme erau demontate, limbajul dublu era taxat.

Menționăm faptul că demersul lui H. H. Stahl de a da o nouă imagine unui manual de sociologie, în concordanță cu vremurile și cu oamenii, nu este o noutate pentru școala gustiană, însuși Dimitrie Gusti recurgând la republicarea volumului *Sociologia militans*, cu o serie de modificări care să evite coliziune cu noua putere. Astfel, putem conchide că acțiunile membrilor școlii erau concertate și țineau de un efort comun de supraviețuire și de încercarea de a continua proiectele și acțiunile gustiene, chiar dacă pentru acest scop era nevoie de concesi.

Un alt exemplu de supraviețuire prin acțiune ne este oferit de Anton Golopenția, care, în ultimii șase ani de viață, folosește toate metodele pentru a duce mai departe stindardul

sociologiei. Sanda Golopenția, autoarea studiului „Ultimele lucrări și proiecte ale lui Anton Golopenția (1945–1951)”, prezintă ultimii ani din viața tatălui său distribuiți pe trei etape: „1) etapa 1945–1948, în care A. Golopenția continuă să lucreze la Institutul Central de Statistică (I.C.S.), unde fusese angajat de Sabin Manuila în anul 1940; 2) etapa 8 septembrie 1948 – 16 septembrie 1950, în care, devenit șomer după ce fusese silit să-și dea demisia de la I.C.S., A. Golopenția lucrează pentru Comisia de Stat a Planificării și își caută, în paralel, un post în învățământ sau în cercetare; 3) etapa care începe la 16 ianuarie 1950, în care A. Golopenția, reținut pentru informații ca martor în ancheta Pătrășcanu, moare la 9 septembrie 1951 în urma tratamentului la care a fost supus” (p. 141).

În cadrul I.C.S., Golopenția îndeplinea funcția de director al Oficiului de Studii și Publicațiuni, funcție care l-a ajutat să angajeze foști studenți de la Institutul Social Român și să „transplanteze” aici ceva din Seminarul de sociologie și din Institutul Social Român. Sub conducerea lui A. Golopenția se puneau bazele unui atlas sociologic al României, se realiza un buletin intern al I.C.S. numit, *Cronicarul Institutului Central de Statistică*, se veghea la apariția periodicelor. Golopenția efectuează o cercetare între 9–31 august 1945 în satul Hodac, Mureș, al cărei scop era cercetarea conviețuirii româno-maghiare și analiza evenimentelor din perioada 1940–1944.

Pe rând, după 23 august 1944, Golopenția refuză diverse funcții, sub pretextul preocupărilor științifice. Deși anii 1945–1946 sunt „ani apăsători de marginalizare asumată” (p. 149), Golopenția execută toate lucrările tehnice care îi sunt cerute. În 1947, „A. Golopenția e cooptat membru al Comisiunii de Cercetări Sociale pe teren a Institutului Social Român, care-și propune ca temă de cercetare sociologia României prin cercetări pe teren în satele, orașele și regiunile țării, material menit a servi de bază operei de legiferare socială” (p. 151). În 1947 devine, timp de 13 luni, director general delegat al I.C.S., calitate care i-a conferit dreptul de a solicita sprijin financiar pentru Institutul de Cercetări Sociale. În 1948 conduce recensământul general de populație și agricol al României. După 1948, deși șomer, Golopenția realizează lucrări pentru Comisia de Stat a Planificării. Încarcerat, considerat „dușman al poporului”, fără a mai avea multe zile de trăit, în 1950, Golopenția îi lasă lui Miron Constantinescu o sinteză a lucrărilor pe care le avea în proiect, fapt ce arată că erau foarte multe lucrări și studii de realizat folositoare noului regim instaurat.

Cazul lui Gh. Retegan, unul dintre cei care au reușit să supraviețuiască închisorii, este analizat de Corina Doboș prin prisma a trei momente relevante: „Anchetarea bugetelor de familie din 1948–1950, coordonată de Retegan la Institutul Central de Statistică, cercetarea monografică coordonată de Retegan la Institutul de Cercetări Economice între 1957–1959 și despărțirea sa de sociologie și specializarea în demografie începând cu anii '60” (p. 169).

Autoarea trece în revistă parcursul profesional al lui Retegan, apropiat al lui Golopenția, subliniind principalele realizări sociologice și ca șef la statistica muncii din cadrul Institutului Central de Statistică (cea mai notabilă fiind „Ancheta asupra condițiilor de viață familială, 1948–1950” (p. 179) din punctul de

vedere al contribuției privind metodologia anchetei). După cei patru ani petrecuți în detenție, Gh. Retegan ajunge să lucreze la Institutul de Cercetări Economice, unde coordonează cercetări monografice (1957–1959), alături de Octavian Neamțu, episod ce „reprezintă un moment semnificativ în procesul de reabilitare a științei sociologice în România comunistă” (p. 192.).

Un alt destin inclus în volumul de față este cel al lui Ernest Bernea, intelectual deviat spre idealuri de extremă dreapta, naționaliste. Irina Năstasă-Matei subliniază că Ernest Bernea s-a remarcat în cadrul grupului gustian ca asistent al profesorului Dimitrie Gusti (apoi al lui Simion Mehedinți), dar și prin tensiuni și conflicte în cadrul campaniilor, contribuind la acutizarea crizei școlii sociologice. Din 1935, Bernea nu a mai participat la campaniile monografice și a înființat, cu alți trei colegi, revista *Rânduiala – Arhivă de gând și faptă românească*, publicație ce reflecta ruptura de școala Gusti prin polemizarea cu alți monografiști (Stahl, Herseni) și apartenența la Mișcarea Legionară.

„Aventura” lui Bernea cu Garda de Fier se termină în 1940, când se pare că a fost exclus din Legiune. Arestat, a fost ținut pentru scurt timp în lagărele de la Vaslui (1939), Tg. Jiu (1942–1943), de unde a ieșit datorită intervențiilor prietenilor. După venirea comuniștilor la putere, Bernea a mai fost arestat și închis de două ori (1952–1954 și 1955–1962), după care a fost „recuperat de regimul comunist” și ținut la un nivel acceptabil. După ieșirea din închisoare i s-a refuzat o vreme publicarea lucrărilor, o explicație dată de autoarea capitolului fiind stagnarea lui E. Bernea la un nivel academic specific sfârșitului anilor '30.

Exemplele destinelor prezentate în volum provoacă imaginația cititorului contemporan, invitându-l să exploreze atitudinile și comportamentele gustiștilor, motivele acțiunilor premeditate sau total neașteptate. Adeseori, producerea unor evenimente este evidentă, de cele mai multe ori, însă, mai ales în perioada comunistă, evenimentele se produc surprinzător, obligându-i și pe gustiști la acțiuni total nejustificate. Acesta ar putea fi liantul sub care este scris de Dragoș Sdrobiș studiul „Un aranjament de conjunctură? Traian Herseni în timpul regimului comunist”.

Autorul reconstituie traseul biografic a lui Traian Herseni, „pentru a putea contextualiza, nuanța și explica acțiunea represivă dusă împotriva sa de autoritățile antonesciene și, mai apoi, comuniste” (p. 254). După ce ocupă postul de secretar general al Ministerului Educației Naționale în timpul regimul legionar, a fost supus unei „persecuții penale din partea regimurilor antonescian și comunist”, fapt ce a condus la o „reorientare a pozițiilor sale publice” (p. 254) Autorul studiului subliniază faptul că toate alegerile și acțiunile politice ale lui Herseni reprezintă „alegeri raționale făcute într-un anumit context” – ceea ce a condus la „construirea unui refugiu (a) moral prin apelul la figura «tehnicianului», strategie de supraviețuire individuală, utilizată în toate anchetele la care a fost supus între 1941 și 1952” (p. 255). Putem vedea un Herseni care se reorienta ideologic, în funcție de insuccese, își calcula colaborările în funcție de *mainstream*-ul cultural al epocii, ceea ce nu era un comportament singular în epocă.

Următoarele două studii se referă la „Situația sociologiei maghiare din Ardeal ilustrată prin evenimentele din viața lui József Venczel”, scris de Balázs Telegdy, și „Încercări de salvare a gândirii sociologice maghiare din România stalinistă: refugiile discursive ale sociologiei”, scris de Levente Székedi. József Venczel s-a remarcat ca și gustist maghiar din Ardeal, om de știință cu o orientare conservatoare, de dreapta. În argumentarea traseului gustist, B. Telegdy prezintă relatări conform cărora J. Venczel „a introdus în practică și modelul de organizare a predării aplicat pentru prima oară de Dimitrie Gusti [...] Venczel organiza seminare unde erau invitați diferiți oameni de știință, care au avut experiențe concrete legate de cercetările de teren” (p. 292). Destinul sumbru al sociologiei și sociologilor l-a afectat și pe Venczel, care, timp de douăzeci de ani, începând cu martie 1947, a fost marginalizat total, în pofida rolului important pe care l-a jucat în tratativele premergătoare înființării Universității „Bolyai”, în 1945.

Levente Székedi analizează, pe de altă parte, anumite particularități ale destinului sociologiei maghiare de după 1944. „Focusul cercetării sociale s-a deplasat însă de la rural la urban: în 1946 s-a desfășurat o anchetă de anvergură despre opțiunile de carieră ale liceenilor maghiari și au fost inițiate pregătirile pentru primele cercetări sociografice industriale” (p. 301). Pentru a dovedi faptul că viziunea și gândirea sociologică au rezistat în ciuda epurărilor masive, Székedi recurge la analiza unor publicații științifice de limbă maghiară din România anilor 1948–1955 și constată faptul că sociologia a supraviețuit în așa-zise „ramuri de evadare”, pe domenii, cum ar fi: economie politică (monografiile economice, cercetări de dezvoltare regională, fundamentarea deciziilor de industrializare, procesul de cooperativizare), folcloristică (campanii de culegere a creației populare, cercetări pentru documentarea artei și muzicii populare, culegere de cântece și melodii), istorie (istoria prin prisma conviețuirii popoarelor, mișcări muncitorești, istoria comunismului, lupta țărănimii, revolte și războaie țărănești, revoluții și alte lupte de eliberare, viața revoluționarilor, a conducătorilor de neam, viața personalităților „progresiste”, istorie economică (mai ales pentru documentarea luptei de clasă din capitalism), istorie socială (obiceiuri din satele secuiești etc.), lingvistică (dialectologie, influențe interculturale în limba vorbită) (pp. 303–304). În continuarea analizei, Székedi urmărește la firul ierbii cum erau realizate aceste evadări ale sociologiei, ce metode erau utilizate, aduce argumente referitoare la faptul că articolele și relatări de cercetare din săptămânalul *Utunk* sau alte publicații de limbă maghiară constituiau cercetări sociologice – ceea ce, în aritmetica acestui volum, constituie reale strategii de supraviețuire ale unei discipline interzise.

Volumul cuprinde în continuare câteva studii privind legăturile școlii gustiene în state din Europa Centrală și de Est. Studiul referitor la influența Școlii sociologice de la București în Cehoslovacia, scris de Marek Skovajsa, subliniază încă din primele rânduri faptul că subiectul nu a fost explorat în detaliu. Plecând de la instituționalizarea sociologiei ca disciplină academică (1918), arătând importanța Școlii sociologice de la Brno și ajungând până în anul 1950, autorul studiului

identifică similitudini și diferențe între grupurile sociologice din România și din Cehoslovacia. Ipotezele de lucru sunt clar definite: sociologia cehoslovacă pare să fi fost un domeniu disciplinar național mai descentralizat și mai eterogen decât a fost în România; niciun sociolog cehoslovac nu a fost capabil să combine statutul academic cu puterea politică la un nivel atât de înalt ca Dimitrie Gusti (pp. 335–336).

Autorul studiului face referiri la: cercetări monografice realizate în 1932 de Inocenc Arnošt Bláha de la universitatea din Brno, care seamănă foarte bine cu cele efectuate de Dimitrie Gusti (Gusti și Bláha s-au și întâlnit în 1928 la, Expoziția de cultură contemporană din Cehoslovacia), dar și despre cercetări asupra urbanizării împrejurimilor Pragăi. Aflăm din acest studiu că răspândirea cunoștințelor privind Școala sociologică de la București se realiza și prin intermediul istoricului Robert Joseph Kerner, sociologului Joseph Slabey Rouček și sociologului și politicianului Anton Štefánek, probabil unice în sociologia cehoslovacă, datorate unor întâlniri cu Dimitrie Gusti. Studiul face referire la impactul războiului asupra instituțiilor de învățământ, sociologiei și sociologilor (Bláha – pensionat forțat, în schimb Štefánek – promovat în funcția de profesor de sociologie; p. 349). După război, sociologii cehi au fost repuși în funcții, seminariile sociologice au fost redeschise, fapt care nu a durat decât până în 1948, când epurările și expulzările motivate politic au reprezentat un dezastru în rândul sociologilor și intelectualilor în general. Sociologia a fost eliminată în 1949, publicațiile sociologice au fost interzise.

Un alt studiu se referă la influența școlii gustiene asupra formării sociologiei în Slovacia și este scris de Eva Laiferová. Autoarea face referire la influența și contribuția lui Anton Štefánek asupra sociologiei slovace, menționând principalele sale lucrări și cercetări. Semnalăm faptul că, în cea mai importantă lucrare a sa, intitulată „Fundamentele sociografiei Slovaciei”, Štefánek are un capitol despre „Cercetarea monografică în România” și despre profesorul Dimitrie Gusti (pp. 369–370), care subliniază două valențe importante: pe de o parte, ca demers orientat spre cercetare și, pe de altă parte, ca efort educațional. În opinia lui Štefánek, originalitatea sociologiei românești venea din faptul că punea accent pe cercetarea colectivă (p. 371).

Mai aflăm din acest studiu că Štefánek, vizitând Bucureștiul, a fost impresionat de cercetările din satele Fundul Moldovei și Drăguș, de Muzeul Satului, „construit în stilul unui muzeu norvegian” (p. 372), folosirea filmului pentru documentarea vieții sociale, care era o inovație metodologică la acea vreme. În Slovacia nu existau suficiente resurse financiare și nici suficienți experți calificați pentru o cercetare atât de amplă precum cele efectuate de experții români, prin urmare Štefánek a decis să se limiteze la surse statistice, producând, chiar și așa, prin metoda sociografică, una dintre cele mai cuprinzătoare descrieri a societății slovace.

„Oportunitățile sociologiei maghiare între 1945–1948”, studiul realizat de Vera Szabari, se referă la contextul reînființării instituțiilor sociologice după 1945 și rezultatele numirii lui Sándor Szalai ca șef la Catedra de sociologie. În

ipostaza mai amplă a discontinuității istoriei științelor sociale din Ungaria, autoarea studiului menționează începuturile sociologiei (aparitia Asociației de Științe Sociale înainte de Primul Război Mondial, lansarea „primului atelier de sociologie maghiară”; p. 390).

Trecându-i în revistă pe principalii promotori ai științelor sociale maghiare, cum ar fi, de pildă, Ferenc Erdei – interesat de utilizarea metodologiei și teoriilor științifice sociale sau Gyula Részler – care a cercetat formarea clasei muncitoare industriale în Ungaria 1867–1914, Szabari se întrebă de ce nu s-a permanentizat instituționalizarea sociologiei în Ungaria. Modelul este asemănător Slovaciei: în Ungaria nu a existat un cadru teoretic și metodologic integrat, profesional; producția de lucrări era caracterizată prin lucrări teoretice, descriptive, cercetători și autori care lucrau singuri; nu a existat o rețea puternică de cercetători; schimbările politice au avut un impact semnificativ asupra reprezentanților științelor sociale, sociologii fiind activi în sfera politică și publică (pp. 394–395). Mai precis, reprezentanții științelor sociale au folosit sau au încercat să-și folosească statutul politic pentru a-și consolida poziția științifică sau a dobândi o poziție într-o instituție academică. Bunăoară, și numirea a lui Sándor Szalai ca șef la Catedra de sociologie a fost de aceeași natură, nu a avut experiență profesională semnificativă, dar a reușit să formeze în jurul său o grupare de tineri cercetători care au efectuat două cercetări neterminate (p. 402). În 1948, după modelul sovietic, Academia Maghiară de Științe și Oficiul Central de Statistică au fost reorganizate. Szalai a fost pus sub acuzare și în 1950 a fost condamnat la închisoare pe viață. Oficiul Central de Statistică a fost instituția care constituia un refugiu al cercetătorilor sociali, care, prin anchete de natură sociologică, găseau modalități de supraviețuire.

Un articol care ne propune aceeași temă, a supraviețuirii în regimul comunist, este cel referitor la sociologia din Bulgaria, scris de Svetla Koleva. În Bulgaria, același an 1948 pune capăt publicațiilor sociologice, Institutului de Sociologie înființat în 1947, cursurilor de sociologie de la Facultatea de Drept din Sofia. În 1959, a fost înființată Societatea Sociologică, redenumită, după 10 ani, Asociația Sociologică Bulgară. Pe parcursul timpului, până în 1989, au mai fost înființate un Centru de Cercetări Sociologice pentru Tineret, care s-a transformat în Institut de Cercetare Științifică a Tineretului, un Centru de Cercetări Sociologice pe zona sindicalistă, o secție de cercetare sociologică în cadrul Institutului pentru Studiul Televiziunii și Radioului. De menționat este observația conform căreia Bulgaria a avut mai mulți sociologi cu statut dublu de savanți/politicieni decât orice altă țară socialistă (p. 416), fapt care permitea cercetătorilor să apere proiectele de cercetare. Aproape niciun cercetător în anii '60 nu era și nici nu putea fi sociolog format oficial, de unde rezultă că cei cu dublu statut își confereau un titlul științific doar de dragul acestuia.

Ultimul studiu al volumului abordează sociologia sportului, pornind de la o serie de articole de sociologie publicate între octombrie 1969 și februarie 1970 în revista *Educație fizică și sport*, semnate de Iacob Mihăilă, Tiberiu Corneșanu, Ovidiu

Neamțu. Articolele sunt urmate, în 1971, de un interviu cu Henri H. Stahl și pot fi înscrise în procesul de recuperare a școlii monografice a lui Dimitrie Gusti.

Demersul academic promovat de acest volum trebuie salutat și încurajat din mai multe considerente. În primul rând, este vorba despre o abordare unică în spațiul academic gustian, prin maniera comparatistă a unor studii privind sociologia românească și sociologia din alte țări (Ungaria,

Slovacia, Cehia, Bulgaria), de după al Doilea Război Mondial. În al doilea rând, îi inspiră pe cei interesați în a descoperi noi posibilități de cercetare în ceea ce privește Școala sociologică de la București. În al treilea rând, chiar dacă studiile surprind lumii diferite, există o unitate în diversitate, care tocmai din acest motiv invită la (re)citirea acestui volum. Și, în al patrulea rând, subliniem caracterul educativ, în sensul descoperirii unor identități est-europene în destinul științelor sociale.

Note:

1. Zoltán Rostás, ed., *Condamnare, marginalizare și supraviețuire în regimul comunist. Școala gustiană după 23 august 1944* (Chișinău: Editura Cartier, 2021).

Bibliography:

- Rostás Zoltán, ed. *Condamnare, marginalizare și supraviețuire în regimul comunist. Școala gustiană după 23 august 1944* [Condemnation, marginalization, and survival in the communist regime. The Gustian School after August 23, 1944]. Chișinău: Editura Cartier, 2021.